

European and Latin-American Appreciation of the Work of Professor Mihail Manoilescu

Professor Octavian Gh. Botez PhD

Abstract

This paper describes the international appreciation of the work of Mihail Manoilescu, one of the greatest contributors to the development of Romanian economic thinking.

Key words: *economy, history, scientific emulation, tribute, publications*

Pentru gândirea și cugetarea economică opera profesorului Mihail Manoilescu a reprezentat prin originalitatea ei o contribuție de mare consistență la sporirea patrimoniului științei economice românești. Aceasta este și rațiunea pentru care îl omagiem și la 120 de ani de la naștere pe marele moldovean din Tecuci.

În fapt, Mihail Manoilescu, de profesie inginer, a făcut parte dintr-o generație de excepție de mari economiști români în perioada dintre cele două războaie mondiale din secolul al XX-lea. Adică, tocmai atunci când se înfăptuise statul unitar pentru care nația română a luptat statornic timp de secole și când era nevoie de o gândire economică novatoare, care să-i apere interesele sale fundamentale.

Așa se și explică motivațiile puternice ale intelectualității noastre din această etapă istorică importantă, ce s-a reflectat într-o emulație științifică demnă de admirație, ce-și găsea concentrarea în capitala țării la București, în câteva universități de prestigiu.

În primul rând, se evidențiază Academia de înalte Studii Comerciale și Industriale, unde se detașau printre alte renumite somități în economie profesorii Virgil Madgearu și Victor Slăvescu, alături de savantul în istorie Nicolae Iorga, care fiind conștient de necesitatea cunoașterii evoluției economiei românești de-a lungul veacurilor adresa studenților de la această Academie memorabila atenționare: "Nu este nimic mai trist decât un economist care să nu știe istorie".

În al doilea rând, străluceau la Universitatea București profesorii Victor Bădulescu și Mitiță Constantinescu, care predau în cursurile lor, pe de parte, problematica politicii comerciale externe, iar pe de altă parte, teoria și practica în domeniul politicilor financiar-bancare.

În al treilea rând, dar cum se va dovedi de cea mai înaltă valoare, s-a aflat Politehnica din București, unde își desfășura activitatea ca șef de catedră de economie politică profesorul Mihail Manoilescu, cel care în mediul ingineresc al rigorii calculelor matematice avea să se impună în știința economică mondială prin concepția sa privind teoria comerțului internațional, văzută din unghiul statelor agrare, sărace.

Cu talentul publicistic greu de egalat al membrului corespondent al Academiei profesorul Costin Murgescu, în excepționala sa lucrare: "Mersul ideilor economice la români" sublinia astfel izbânda profesorului Mihail Manoilescu : "Lucrarea lui fundamentală și-a croit drum lung în întreaga lume, ea constituie prima străpungere românească în gândirea economică universală și a intrat definitiv în istoria doctrinelor

economice moderne, fiind citată în studii de specialitate, cursuri universitare, tratate și enciclopedii".¹

Acest Everest al științei economice românești, însă, nu a apărut întâmplător. Contribuția la teoria comerțului internațional a profesorului Mihail Manoilescu este rodul cugetării economice de valoare timp de mai multe secole a românilor, care debutează cu eruditul Dimitrie Cantemir în secolul al XVIII-lea, continuă cu Nicolae Bălcescu, Theodor Diamant, George Bariț, Ion Ionescu de la Brad, Dionisie Pop Marțian, A.D. Xenopol, P.S. Aurelian, Mihai Eminescu în secolul al XIX-lea și generației de aur de renumiți economiști din prima jumătate a secolului al XX-lea, din care au făcut parte: I.N. Angelescu, Ion Răducanu, Gheorghe Tașcă, Gromoslav Mladenatz Victor Jinga, Gheorghe Zăne, precum și marii profesori amintiți mai înainte de la universitățile bucureștene.

Realizarea acestei incursiuni pentru a reliefa străduințele de veacuri ale intelectualității românești o datorăm, în mare măsură, magistrului lucrării a Academicianului N.N. Constantinescu intitulată " Istoria gândirii economice românești" în care este înfățișat în extenso tezaurul de idei ale nemuritorilor noștri înaintași până la cel de-al doilea război mondial/ Aici este locul să prețuim și strădania de jumătate de secol a profesorului Nicolae - Văleanu Ivanciu care a cercetat istoria gândirii economice, reliefând pe românii eminenți.

Nu putem omite din această enumerare personalitatea excepțională diplomatică a lui Nicolae Titulescu, în doi ani consecutiv președinte al Ligii Națiunilor, care prin activitatea sa în sprijinul politicii externe a României, a reprezentat un permanent stimulent pentru întreaga gândire economică din perioada interbelică.

1. Prezența lucrărilor profesorului Mihail Manoilescu în publicistica europeană și latino-americană

Intelectual cu o solidă pregătire inginerescă, de tânăr inventator, bun cunoscător inclusiv a problemelor economice din domeniul finanțe-bănci-comerț internațional, deoarece a deținut funcții de subsecretar de stat la Ministerul Finanțelor, guvernator ai Băncii Naționale, președinte al Camerei de Comerț și Industrie, profesorul Mihail Manoilescu dispunea de o bogată cultură privind limbile străine de circulație internațională.

Cel omagiat putea citi în original în limbile franceză, italiană și germană. Totodată, redacta direct lucrări în limba franceză. Acest avantaj substanțial i-a permis să aibă un larg orizont în investigarea științifică și în cunoașterea realității economice din străinătate.

Cercetarea bibliografică preliminară pe care am întreprins-o la Biblioteca Academiei Române ne-a demonstrat dimensiunea impresionantă a aparițiilor editoriale în afara granițelor a lucrărilor sale publicate în șapte limbi străine (franceză, germană, spaniolă, portugheză, engleză, italiană și bulgară). Merită a fi reținut că patru din cărțile sale au văzut lumina tiparului în străinătate în 12 ediții. Detaliile pe care urmează să ie prezentăm dau magnitudinea performanței profesorului Mihail Manoilescu, urmare prezenței sale în publicistica economică europeană și latino-americană din anii '20, '30 și '40 ai secolului al XX-lea.

Prima lucrare îi apare la Paris în anul 1929 la editura Marcel Giard cu titlul: "Theorie du protectionnisme et de l'échange International"⁶ Noutatea demersului științific a lui Mihail Manoilescu a constat în faptul că a analizat și demonstrat că teoria comerțului exterior dominată până atunci numai de doctrina Smith-Ricardo nu dădea soluții problemelor grave cu care se confruntau majoritatea țărilor de pe glob rămase sărace, lipsite de industrie și cu putere de cumpărare redusă a importurilor.

Având în vedere originalitatea cărții eveniment, în următorii ani începând cu 1930. ea a fost tradusă în engleză, portugheză, italiană și germană. Acest fapt, cu totul special, a permis ca ideile profesorului Mihail Manoilescu să fie cunoscute de cei mai mari economiști ai timpului în domeniul relațiilor economice internaționale, care au făcut ample comentarii

cu privire la cartea sa în studii, articole sau lucrări din Europa, cum au fost Jacob Viner, Firmin Oules, Ernest Wagemann, Bertil Ohlin. Werner SombarL Andre Piettre. Michael Kalecki, Charles D. Herisson, Henri Guitton. Gottfried von Haberler Fa definit pe Manoilescu drept "un List al Balcanilor", considerându-l pe economistul german părintele protecționismului , ale cărui baze doctrinare datează din secolul al XIX-lea.

Dar cea mai largă audiență și aprobare a teoriei manolesciene a venit din lumea țărilor subdezvoltate, în principal din cea latino-americană. Interesul maxim i-a fost acordat cărții în Brazilia, Argentina, Columbia și Chile, inclusiv în țările din America Centrală. La acest fapt a contribuit și tipărirea în anul 1937, de această dată în limba germană, a cărții intitulată: *Nationalen Productivkräfte und der Aussenhandel. Theorie des internationalen Warenaustausches*".⁸ Lucrarea prezintă o tratare mai amplă și o analiză mai profundă, față de ediția franceză din 1929, a avantajelor concrete de care vor beneficia toate statele lumii, prin practicarea unui protecționism legitim și rațional de către țările sărace (agricole). Abia după aproape o jumătate de veac cartea a apărut la București tradusă în limba română.⁹

Încercând o primă sistematizare a publicisticii în limbile străine a operei profesorului Mihail Manoilescu, pe baza titlurilor din fișierul aflat la Biblioteca Academiei Române, rezultă că într-o perioadă de 18 ani (1929-1947), când avea vârsta deplinei maturități între 38 și 56 de ani, i s-au tipărit în străinătate un număr de 14 cărți, din care: 4 în limba franceză, 4 în limba germană, 2 în spaniolă, 2 în engleză și câte una în limbile portugheză și italiană.

Astfel, în Europa cărțile sale au fost publicate în Franța, Germania, Italia și Spania. În Anglia lucrarea a fost intitulată: „The Theory of Protectionism and internațional t r a d e ” Pe continentul sud-american lucrările profesorului au apărut în 1931 în Brazilia, iar în îndepărtatul Chile în 1947 cu titlul: "Productividad del Trabajo y el comercio exterior"¹¹ în S.U.A. de asemenea, trebuie remarcat ca tot în 1931 se publica prima cartea a lui Mihail Manoilescu.

În ceea ce privește comunicările în limbi străine la congresele și conferințele internaționale la care a participat, inclusiv rapoartele și articolele ce i-au fost publicate lui Mihail Manoilescu acoperind perioada anilor 1930-1940, acestea au fost în număr de 32.

Dintre acestea 25 au fost rostite prezentate și tipărite în străinătate în limba franceză (17), în limba germană (6), în limba engleză (2). Investigația noastră ne-a ajutat să identificăm în ce oraș și țară a avut loc evenimentul, respectiv ia Geneva (Elveția) la sediul Societății Națiunilor Unite, apoi la Innsbruck (Austria) cu prilejul Reuniunii Camerei de Comerț Internaționale pentru cooperarea economică a țărilor dunărene, la Bruxelles (Belgia), la Jena, Kiel și Berlin în Germania, la Stresa (Italia) și la Paris (Franța).

Ca membru în Comitetul Național Român al Camerei de Comerț Internaționale cu sediul ia Paris, ulterior ca Președinte al Camerei de Comerț și Industrie a României în anul 1930, a întocmit și susținut 7 comunicări, rapoarte și luări de poziție în probleme de interes pentru țara noastră, toate în limba franceză, limbă străină pe care profesorul Mihail Manoilescu o stăpânea cel mai bine.

2. Ecouri peste timp pe plan internațional privind opera profesorului Mihail Manoilescu

În anul 2012 se împlinesc 85 de ani de la apariția lucrării celei mai reprezentative a profesorului Mihail Manoilescu, care l-a consacrat în rândul iluștrilor cercetători de pe glob prin contribuția sa originală la teoria comerțului internațional.

Sublinierea chiar și numai a câteva episoade petrecute în cele peste trei sferturi de secol care s-au scurs de la apariția vârfului cercetării științifice a profesorului, sunt semnificative în legătură cu ecoul internațional al operei sale.

Începem cu evocarea realizată de profesorul american Joseph L. Love, de la Universitatea din Illinois (SUA) într-un studiu din anii '90 ai secolului trecut: "Manoilescu, Prebisch and the Thesis of Unequal Exchange", prin care acesta aprecia că după anul 1950 ne-am aflat în fața unui "al doilea val" al interesului latino-american pentru opera lui Manoilescu. Același profesor nord american subliniază activitatea unuia din discipolii manoliescieni în persoana profesorului Florin Manoliu, fost asistent al celui pe care-l omagiem, care timp de două decenii (1951-1971) devenit cetățean argentinian - a popularizat ideile românului, iar din 1958 a predat la Universitatea Bahia Blanca din Argentina.

Remarcând faptul că, totodată, doctrina Manoilescu era prezentă și în cursurile ținute la universitățile din Peru și Chile, profesorul Florin Manoliu a mai arătat că între anii 1961-1966 a ținut ore la Universitățile din Paris (Franța) și Liege (Belgia), unde a diseminat teoria protecționismului modern manoliescian, ca o idee precursoră a noului concept de "desarollo" (dezvoltare) a lui Raul Prebisch, argentinian de origine cehă, ajuns ulterior secretar general al Conferinței Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (UNCTAD) în anii '70 ai secolului trecut.

La rândul său, Ernest Wagemann, născut în Chile, devenit ulterior economist german, care a înființat renumitul Institut de Conjunctură din Kiel cunoscut în întreaga lume, întorcându-se în țara natală, a condus Institutul de Economie din Santiago de Chile și a făcut referiri elogioase asupra teoriei lui Manoilescu. De remarcat că în acest oraș latino-american se află sediul Comisiei Economice ONU pentru America Latină (CEPAL), unde de zeci de ani sunt elaborate lucrări și rapoarte importante privind economia țărilor din Sudul și Centrul Americii.

Deosebit de interesantă este și relatarea profesorului Nicolae Belii, cercetător de elită al Academiei Române timp de peste jumătate de secol, care făcând parte din delegația română la prima sesiune UNCTAD la Geneva în anul 1964, și asistând la o dezbatere a avut deosebită plăcere să-l audă pe Raul Prebisch cum a evocat importanța și actualitatea teoriei lui Manoilescu.

Având în vedere că în mediul universitar din România nu se preda doctrina lui Manoilescu, vorbind despre cele întâmplare celorlalți membri ai delegației române, economiști de primă mărime: Costin Murgescu, Vasile Malinschi și Roman Moldovan, aceștia i-au explicat profesorului Belii, că dat fiind implicațiile negative din activitatea politică a lui Mihail Manoilescu, în România nu se făcea referire la opera sa.

Însuși cel care vă supune atenției rândurile de față a trăit un moment de descumpănire în anul 1970, tot la Geneva, cu prilejul unui stagiu de pregătire în domeniul politicii comerciale externe a statelor organizat de către GATT (Acordul General pentru Tarife vamale și Comerț). Atunci, un coleg de stagiu din Costa Rica pe nume Hernan Cortes m-a întrebat ce părere am despre teoria în domeniul comerțului internațional a lui Mihail Manoilescu și spre rușinea mea am dat un răspuns evaziv, neconcludent, ca să îmi acopăr ignoranța. Abia în anii '80 ai veacului trecut, când am urmat doctoratul sub îndrumarea regretatului mare profesor Constantin Moisuc, acesta cu răbdare m-a făcut să parcurg cărțile pleiadei extraordinare de profesori români interbelici, din care făceau parte Virgil Madgearu, Victor Slăvescu, Mitiță Constantinescu, Victor Bădulescu și bineînțeles Mihail Manoilescu.

Cele mai laudative aprecieri au venit la București din partea ambasadorului Braziliei, Jeronimo Moscardo, fost ministru al culturii în cel mai mare stat al continentului sud-american. Acesta a ținut să sublinieze opera magistrală a profesorului Mihail Manoilescu, pe care l-a considerat un economist de talie universală ce a contribuit prin teoria sa la crearea Braziliei moderne. Concepția manoilesciană privind necesitatea dezvoltării industriale, cu accent pe productivitate înaltă în statele subdezvoltate și protejarea acesteia legitimă și rațională prin instrumente comerciale au reprezentat pilonii de bază a propulsării economice a Braziliei.

*

* *

La 125 de ani de la nașterea profesorului Mihail Manoilescu, respectiv în anul 2016, nu ar fi de mirare ca, tezele și opera sa atât de apreciată în continuare în marele spațiu geografic latino- american, în primul rând în Brazilia, care a trecut pe locul 6 în ierarhia mondială privind dezvoltarea economică, să determine una din Academiiile de Știință latino-americane, să atribuie profesorului Mihail Manoilescu titlul post-mortem de Academician.

Credem că o astfel de reacție a străinătății ar fi de natură să revigoreze în întreaga viață academică românească un sentiment puternic pentru o judecată de valoare autentică, fără conotații politice a operei științifice a profesorului Mihail Manoilescu. Deoarece această operă reprezintă o îmbinare fericită în gândirea economică modernă care a avansat soluții viabile pentru marea majoritate a țărilor de pe glob în promovarea industriei acestora, concomitent cu protejarea ei în limite raționale față de produsele țărilor dezvoltate, întregul demers teoretic și pragmatic fiind în beneficiul tuturor statelor lumii.

Impulsul de prețuire din partea economiștilor și inginerilor noștri suntem convinși că va crea premisele unei propuneri fundamentate pentru acordarea de către Academia Română a titlului de Academician post-mortem, profesorului Mihail Manoilescu, așa cum s-a întâmplat și în ultimul secol cu alte mari personalități ale neamului românesc, cărora li s-au recunoscut meritele de excepție de către cel mai înalt for științific al țării.

Bibliografie selectivă

- Murgescu, Costin: Mersul ideilor economice la români, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1987, vol.1, pag.413
- Văcărel, Iulian: Studii din istoria gândirii și practicii economico-financiare, Editura Academiei României, București, 2008
- Constantinescu, N.N.: Istoria gândirii economice românești, Studii, Editura Economică, București, 1999, pag. 101-250
- Ivanciu, Nicolae Văleanu: Istoria gândirii economice, Editura didactică și pedagogică R.A., București, 1922, pag.229
- Potra, George (coordonator): Nicolae Titulescu, Opera politico-diplomatică, Volumul 1 și 2, București, 2007
- Manoilescu, Mihail: Theorie du protectionnisme et de l'echange internațional, Editura Marcel Giard, Paris, 1929

- Teodosie, Mihai: Studiu introductiv la cartea: Mihail Manoilescu " Forțele naționale productive și comerțul internațional Teoria protecționismului și a schimbului internațional", Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, pag.5-37
- Manoilescu, Mihail: Die nationalen Productivkräfte und der Aussenhandel. Theorie des internationalen Warenaustausches, 1937
- Manoilescu, Mihail: Forțele naționale productive și comerțul exterior. Teoria protecționismului și a schimbului internațional, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986
- Manoilescu, Mihail: The Theory of Protectionism and International trade, London, King Son, Ltd. Orehand House, Westminster, 1931
- Manoilescu, Mihail: Productividad del trabajo y el comercio exterior, Editura "Economia", Santiago de Chile, 1947
- Love, L. Joseph: Manoilescu, Prebisch and the Thesis of Unequal Exchange, studiu În copie xeroxată primit la autor de către profesorul Costin Murgescu
- Moscardo, Jeronimo: De la marginalitate la romanitatea fertilă, în cartea Convergențe Brazilia-România, Editura AII Educațional, 1998, pag.67
- Iancu, Aurel: Schimburile economice internaționale, Editura științifică și Enciclopedică, București, 1983, pag.72-73
- Sută-Selejan, Sultana: Doctrină și curente în gândirea economică modernă și contemporană, Editura AII, Colecția Oeconomica, 1992, pag.426-427
- Bulborea, Ion: Duelul istoric dintre protecționism și liberul schimb, suplimentul la ziarul Economistul din 1994
- Sută, Nicolae Miron, Dumitru Sută-Selejan, Sultana: Comerț internațional și politici comerciale contemporane, Editura Eficient, București, 1997
- Sută, Nicolae Sută-Selejan," Sultana: Comerț internațional și politici comerciale contemporane, vol.II, Teorii și doctrine privind comerțul internațional, Editura Economică, București, 2003, pag. 397-398
- Bozga, Vasile: Trecut și actualitate. Studii, articole, personalități, comunicări, Editura AGER-Economistul, București, 2005
- Botez, Octavian Gh: Actualitatea străpunerii în teoria comerțului internațional a profesorului Mihail Manoilescu, Supliment ziarul "Economistul" din 18 octombrie 1999, pag.1 și 4
- Stoica, Victor: Modul economic de gândire, Editor Tribuna Economică, București, 1998, pag. 122-128
- Iordache, Claudiu: Premiul Mihail Manoilescu, Ziarul Economistul din 6-7 iunie 2003, pag.3